

Mezőgazdaság és idénymunka - sajátosságok és kilátások

Agriculture and seasonal work - Features and Prospects

Sz. G. ORBÁN¹, Gy. N. SZABADOS²

¹PhD hallgató, Debreceni Egyetem Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, szabolcsorbn@gmail.com

²egyetemi docens, Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet, szabados.gyorgy@econ.unideb.hu

Absztrakt. A mezőgazdaság egyes ágazatait tekintve a foglalkoztatási sajátosságok egészen eltérő képet mutathatnak. Különösen az idényjellegű foglalkoztatás, ezen belül pedig a napszámos/napi béres jellegű munkavégzés érdemel figyelmet. Hazánkban ennek igen régi hagyományai vannak, és közvetlenül összefüggésbe hozható a területi mobilitási és ingázási tendenciákkal ugyanis a nyugati határ közelében Ausztriába járnak át dolgozni, a keleti határ közelében viszont rengeteg a keletről érkező idénymunkás, mely hatást gyakorol a lokális munkaerőpiacokra, bizonyos települések életére. Tanulmányunkban ezeknek a folyamatoknak egyes részleteit szeretnénk áttekinteni, kitérni azokra a sajátosságokra, amelyek a két országot összekötik, valamint az előnyök-hátrányok kérdéskörére is. Munkánk során szakirodalmi adatokra, saját tapasztalatokra, illetve a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében élő, napszámosokat idényjelleggel foglalkoztató kistermelők véleményére alapozunk.

Abstract. In terms of employment specialities, certain sectors of agriculture may show quite a different picture. Especially the seasonal nature of employment, including day laborers and / daily work hiring nature deserves attention. In our country it has long tradition and can be directly linked to regional mobility and commuting trends since some people move near the western border to Austria for work. However, at the same time, near the eastern border, seasonal workers arrive from the East, which has an impact on the local labor markets, and for the lives of some settlements. In our study, we want to study and elaborate the specific details of these processes that connect the two countries and the issues of the advantages and disadvantages as well. In our paper we rely on literature data, private experiences, and the opinion of small scale farmers in Szabolcs-Szatmár-Bereg county, who have experience in employing laborers on a seasonal basis.

1. A mezőgazdasági munkaerőpiac

A mezőgazdaság egyes ágazatait tekintve a foglalkoztatási sajátosságok egészen eltérő képet mutathatnak. Az állattenyésztés, így például az intenzív tejtermelő gazdaságok, vagy épp a broiler csirke nevelés terén állandó foglalkoztatási viszonyok a jellemzőek, igazodva a nevelés sajátosságaihoz. Egyes esetekben, például a feldolgozás területén nem ritka a három műszakos

munkarend sem. A mezőgazdaság egy másik területén, a növénytermesztésben vagy épp a kertészetben ugyanakkor nincs szükség ilyen jellegű intenzitásra, hiszen a feladatok szezonálisan jelentkeznek, ami azt jelenti, hogy az évszaktól, időjárástól függően hol van munka hol nincs, így ezek miatt sokszor nincs is állandó foglalkoztatás, a munkaerőigényt szorosan a teendőkhöz igazítják.

Hajós szerint általában háromféle munkacsúsról beszélhetünk, így van őszi, tavaszi és nyári. Amennyiben van munka, akkor az sokszor nem is a hétköznapi, 8 órás munkarendet követi. Ezt különösen ősszel, a betakarítások során figyelhetjük meg, hogy a betakarító kombájnak a földeken gyakran éjszaka is mennek. A hazánkban jelentős csemegekukorica- vagy zöldborsótermesztésben alig kell több munkaerő, mint a hagyományos szántóföldi kultúrák esetében. Kifejezetten élőmunkaigényes viszont az uborka és a paradicsom és főleg néhány gyümölcs, főleg az alma, körte, barack, valamint az eper és a málna termesztése, illetve betakarítása. Ráadásul olykor ez időben is koncentrált feladat, az egyes zöldségeket, gyümölcsöket a minőségük megőrzése érdekében néhány hét, illetve sokszor pár nap alatt kell leszedni, ami igencsak intenzív munkaerő igényt generál.

Az idény jellegű foglalkoztatásnak már évszázados hagyományai vannak itthon, és összességében idénymunkával, sokszor napszámosmunkával szokás az olyan tevékenységeket jellemezni, melyek szezonálisan, ad hoc jelleggel jelentkeznek, sokszor igen rövid távra, így például akár csak egy napra is szólnak, és a munka elvégeztével a foglalkoztatás is megszűnik.

Az Európai Unió csatlakozással megnyíló európai munkaerőpiac egyfajta szívóhatást fejtett ki a mezőgazdasági munkavégzés tekintetében is, sokan mentek és mennek ki akár a szomszédos országokba mezőgazdasági idénymunkát végezni, a magasabb kereset reményében. Különösen igaz ez a szakképzett munkásokra például az ország nyugati határán, mivel a magasabb kereset reményében olyan sokan vállalnak a határ túlsó oldalán munkát, hogy az itthon már munkaerő hiányt vagy épp bizonytalan munkaerőbázist jelent a foglalkoztatók számára.

„2013-ra közel 630 ezer főre nőtt az alkalmi és idénymunkások száma, legtöbben a mezőgazdaság és építőiparban dolgoznak” nyilatkozott 2014-ben a foglalkoztatáspolitikai államtitkár (I1). 2016-ban pedig több mint 224 ezren dolgoztak a magyar mezőgazdaságban főállásban (1. ábra). Öt év alatt az ágazatban dolgozók száma 30.400-al, azaz 17,6 százalékkal bővült. A mezőgazdaság így a nemzetgazdaságban foglalkoztatottak számából 4,8 százalékot ad ki (I2).

Foglalkoztatottak száma nemzetgazdasági ágak szerint (2014–2016)						
Megnevezés	2014		2015		2016	
	április–július					
	ezer fő	előző év = 100%	ezer fő	előző év = 100%	ezer fő	előző év = 100%
Mezőgazdaság	187,3	98,0	206,4	110,2	224,2	108,6
Ipar	1 241,8	108,1	1 264,5	101,8	1 300,0	102,8
Élelmiszeripar	141,5	111,7	139,8	98,8	140,8	100,7
Nemzetgazdaság	4 141,7	104,8	4 259,3	103,1	4 259,3	103,4

Forrás: KSH, 2016

1. ábra

2008-tól kezdődően ugyan folyamatosan nőtt a hazai agrárium kibocsátása, és 2015-ig közel 35 ezer fővel bővült a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma (2. ábra), ezzel együtt azonban a munkaerőhiány is jelen van, elsősorban az idénymunkában, amely további 50-80 ezer főnyi többletdolgozót is fel tudna szívni [13].

A toborzás ezen a téren mégsem könnyű, hiszen a mezőgazdasági feladatokra sem alkalmas bárki. Sőt, az ilyen jellegű intenzív mezőgazdasági munka szakértelmet, nagy teherbíró képességet, állóképességet, türelmet és toleranciát is igényel, nem is beszélve a szociális jellegű vonatkozásokról. Kétségtelen azonban az is, hogy sok esetben a szóba jöhető dolgozók munkához való hozzáállása nem megfelelő [14].

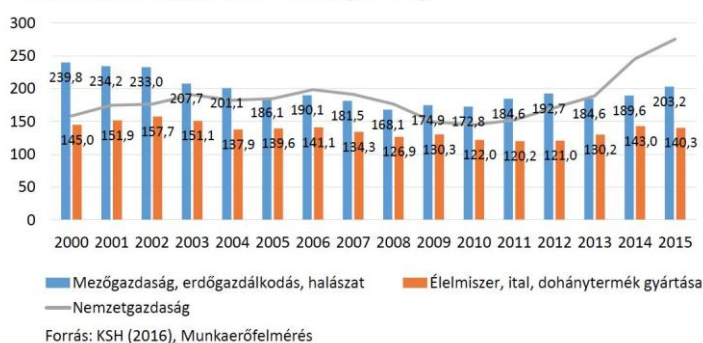
Épp ezért kap jelentőséget ezen a területen a humán erőforrás menedzselésének néhány specifikus területe, így például a motivációs tényezők [4], a különböző, munkaerővel kapcsolatos egyéb elvárások [6], a változtatásokkal kapcsolatos megközelítések [1], de akár a munkaerőpiaci sajátosságok [7], a munkavállaló egészségügyi sajátosságai [2], sőt akár például az egyes külső szervezetekkel, így a civil szervezetekkel való együttműködés is [9].

Foglalkoztatási részesedés (2015)

Mezőgazdaság: 5,2%

Élelmiszeripar: 3,6%

Foglalkoztatottak száma a mezőgazdaságban, az élelmiszeriparban és a nemzetgazdaságban 2000–2015 (ezer fő)

2. ábra

A fiatalok, pályakezdők körében a bér alapon történő motivációs indíttatás szerepe lényeges a hazai munkaerőpiacon, de az itthoni bizonytalanság, a média és a politika által keltett feszültség frusztrált állapotba hozza az ifjakat, ezért próbálnak szerencsét mégis inkább a határon túl [15].

Egy 2012-es cikk szerint „nagyjából minden tizedik 18-20 éves, illetve minden hetedik 21 és 28 év közötti fiatal külföldön, elsősorban Ausztriában, Németországban vagy Angliában keres magának megélhetést” [16]. Míg nyugatra sok szakképzett, akár itthon is piacképes munkás megy ki (gyakran egyedül), addig hozzánk szakképzetlen, javarészt szegény, főleg az alsóosztályhoz tartozó dolgozni akarók érkeznek, igen gyakran csapatosan, családotól.

2. Az idénymunka

„Ha belepillantunk az újságokba, megállapíthatjuk, hogy ha itt a nyár, tele vannak idénymunkával kapcsolatos hirdetésekkel”- írta egy hazai fórum 2014 nyarán [17]. Sokszor azonban nem is olyan egyértelmű, hogy mit is nevezünk idénymunkának.

A 1992. évi XXII. törvény (a régi Munkatörvénykönyv) szerint az idény jellegű munka „az olyan munkavégzés, amely az előállított áru, vagy a nyújtott szolgáltatás természete miatt, a munkaszervezés körülményeitől függetlenül, évszakhoz, az év adott valamely időszakához vagy időpontjához kötődik” (I8).

Az idénymunka meghatározás tehát akkor még nem volt pontosan körülhatárolva, azt a későbbi módosítás definiálta (I9). Ez a korábbi szabályozás arra is utalt, hogy „például a megrendelő igényei vagy egy előre meghatározott ütemterv esetén – így például gépeket kell összeszerelni három hónap alatt - már nem idénymunkáról van szó. Ugyanis az idénymunka sajátossága, hogy objektív - természeti - okok miatt csak az év meghatározott időszakában végezhető el” (I10). Ezzel tehát kizárták azokat a kikapukat, mellyel a munkáltató akár egész munkaerő-állományát átvihette idénymunkás státuszba, és így egyszerűbb szabályozást és törvényi előnyöket biztosított volna számukra.

A 2012. évi I. törvény a Munkatörvénykönyve szerint a munka „idényjellegű, ha a munkaszervezéstől függetlenül az év valamely időszakához vagy időpontjához kötődik.” A törvényből tehát már kikerült az előállított termék vagy szolgáltatás természete, így vált az idénymunka kizárólag szezon vagy időpont függővé, megerősítve, hogy az elsősorban a természeti adottságokhoz, feltételekhez igazodik.

Az agráriumra kivetítve ide tartozik minden a növénytermesztési, erdőgazdálkodási, állattenyésztési, halászati, vadászati ágazatba tartozó munkavégzés, továbbá a termelő, termelői csoport, termelői szervezet, illetve ezek társulása által a megtermelt mezőgazdasági termékek anyagmozgatása, csomagolása, kivéve a továbbfeldolgozást.

Míg itthon idénymunkáról, addig Romániában például a napszámosmunkáról hoztak törvényt, külön nevesítve annak mezőgazdasági sajátosságát (I12).

A napszámos munka megközelítése a hétköznapiak során, a hétköznapi diskurzusokban az idénymunkához kapcsolódik, ugyanakkor míg az idénymunka az év időszakának kitettséghez, a szezonálitáshoz, addig a napszám a rövid ideig tartó foglalkoztatással van összefüggésben (lényegében tehát a kettő fogalmi szinten megkülönböztethető). Egy forrás szerint a napszám a „bérmunka egy fajtája, amelynél a munkában töltött napot (félnapot) veszik alapegységnek és ezt fizetik” (I11).

A napszám értelmezése elsősorban a fizetéssel kapcsolódik össze, hagyományos értelemben azt jelenti, hogy naponta fizetik ki a munkást, megkülönböztetve ezáltal a „napszámos munka többszöröződésének tekinthető hét- és a hónapszámtól. Ez tehát gyakorlatilag időbér, a mezőgazdaságban a napszámos munka elnevezés terjedt el, a végzője a napszámos.

Vélhetően nem tévedünk sokat, ha a továbbiakban a mezőgazdasággal kapcsolatos idénymunka, napszámosmunka szavakat szinonimként használjuk a tartalmi hasonlóság miatt (főleg mivel az esetek egy igen jelentős részében mindkettő napi bérezés alapú), valamint ennek a munkaviszonynak a sajátosságait kívánjuk feltárni.

3. Szabályozási megoldások itthon és Ausztriában

Agrár beállítottságú országgént Magyarországon régi hagyományai vannak az idénymunkának. A foglalkoztatás dokumentálása sem előzmény nélküli, hiszen már a múlt század elején is rendezett

körülmények mellett, kiállított munkásigazolvánnyal lehetett ilyen jellegű munkákat vállalni hazánkban. 1997-től erre pedig az alkalmi munkavállalói (AM) kézikönyv kiváltásával, az úgynevezett „kék könyv” használatával volt lehetőség, melyben elkülönített, „zöld” fejezetet kapott a szezonális mezőgazdasági munkavégzés keretében történő foglalkoztatás. Ez a rendszer egészen 2010-ig működött, azonban működése során egyre több problémát jelentett a kijátszhatósága.

Elekházy szerint az AM könyv bevezetésekor kb. 30-50 ezer alkalmi munkavállalóval számoltak, és ennek megfelelő közteherjeggyel, ugyanakkor a munkavállalók száma nem, de a jegyek összege elmaradt a várakozástól. 2007-ben közel 935 ezer AM könyv volt érvényben. 2008-ra az összes ledolgozott munkanap csupán 14 százaléka történt mezőgazdasági foglalkoztatónál.

2010-ben 80 ezer főt foglalkoztattak itthon idényjellegű munkában, ennek ugyanakkor csupán egy része volt a mezőgazdasághoz köthető. Ugyanakkor rendszeres dilemmát jelentett, hogy vajon az AM könyvhöz kapcsolódó közteherjegyet ki fizesse, és előfordult olyan eset is, hogy maga a munkavállaló nem kérte, hogy a közteherjegyet beragasszák. A Világgazdaság szerint „a szisztéma nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a rendszer pedig 2010 áprilisában megszűnt. A helyette bevezetett új rendszer az egyszerűsített foglalkoztatás lett, majd később, 2012-től az új Munka Törvénykönyve tovább egyszerűsítette az ilyen munkaerő-felvételt” (I13).

Az egyszerűsített foglalkoztatás intézménye rendezi ugyan a jelentkező igényeket, de egy másik jelenség, a közmunka-idénymunka szembenállása viszont más problémákat vetett fel. Valójában azonban mára szahályozottságát tekintve már nincs ellentét a mezőgazdasági munka időszakos, szezonális, illetve a közfoglalkoztatás majd egész éven át tartó, folyamatos jellege között, hiszen a közfoglalkoztatási jogviszony fennállása nem zárja ki, hogy a közfoglalkoztatott – bizonyos feltételek mellett – egyéb kereső tevékenységet, például idénymunkát végezzen.

A jelenlegi törvényi szabályozásnak köszönhetően a közfoglalkoztatott legfeljebb 120 nap időtartamú határozott idejű munkaviszonyt – ide értve az egyszerűsített foglalkoztatást is - létesíthet, a közfoglalkoztató pedig köteles ezen időtartamra fizetés nélküli szabadságot engedélyezni részére. Ez alatt a közfoglalkoztatási jogviszony nem szűnik meg, csak szünetel.

Az ott kapott munkabér pedig megegyezik az egyszerűsített foglalkoztatásról szóló 2010. évi LXXV. törvényben meghatározott bérrel, amely magasabb a közfoglalkoztatási bérnél. A közfoglalkoztatott a számára felajánlott munkát köteles elfogadni, ellenkező esetben három hónap időtartamra ki kell zárni a közfoglalkoztatásból (I14).

Megvizsgálva a munkáltatói oldalt fontos kiemelni, hogy ott is könnyebbésséggel találkozunk már, hiszen a munkáltatók pár perces ügyintézással bejelentési kötelezettségüket elektronikusan az eBEV portálon keresztül (ehhez előzetes regisztrálás szükséges az ügyfélkapun), vagy az országos telefonos ügyfélszolgálaton keresztül telefonon is teljesíthetik. Sok cég azért is jelenti be az idénymunkásait, mert az utánuk fizetendő díj sokkal kisebb, mint az esetleges büntetés a feketemunkásaik miatt, hiszen a mezőgazdasági idénymunkások után az összes költség 500 forint naponta, az alkalmi munkavállalók után pedig napi 1000 forint, és nem elhanyagolható szempont, hogy a legálisan foglalkoztatottak munkabérét el lehet számolni költségként, így adóalap csökkentő tényező (I15).

A számok tükrében a Belügyminisztérium adatai alapján így látható, hogy a 2016-os év első 8 hónapjában egyszerűsített foglalkoztatási jogviszony keretében a foglalkoztatók által a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálathoz bejelentett új álláshelyek száma 3369 volt, ebből 217 állás irányult mezőgazdasági idénymunkára. Közfoglalkoztatottakat 429 esetben közvetítettek ki egyszerűsített foglalkoztatásra, amelyből mezőgazdasági idénymunkára 237 közvetítés irányult. A 429 esetből 143 volt sikeres, a mezőgazdasági idénymunkát tekintve pedig 121. Az elutasított közvetítések 55%-a a munkaadó részéről történt (I16).

Annak érdekében, hogy a mezőgazdasági idénymunkák esetében a közfoglalkoztatási programok ne vonják el a munkaerőt a mezőgazdaságból, szükséges a mezőgazdasági idénymunka előre jelzett igények alapján történő prognosztizálása, amely megalapozza a közfoglalkoztatási programok optimalizált létszámmal történő tervezését.

Ez az új rendszer érezhetően működni látszik, ugyanis a 2016 november 30-ai határidőig kilenc megyéből, összesen 24 munkaadótól mintegy 2500 közfoglalkoztatott bevonására érkezett igény idénymunkára. A legfrissebb adatok szerint 2017 májusára 231 főt igényeltek, de a nyár előrehaladtával nőni fog az igény a szezonális munkaerő iránt, augusztusra már 2408 kisegítőre van szükség országszerte. A tervezett létszám azért is jelentős, mert 2016 augusztusáig mindössze 430 közfoglalkoztatottat sikerült egyszerűsített foglalkoztatás keretében alkalmazni (I17).

Ausztriában 2000 és 2009 között 13,5%-al kevesebb munkavállaló dolgozott a mezőgazdaságban - írta a HVG (I18).

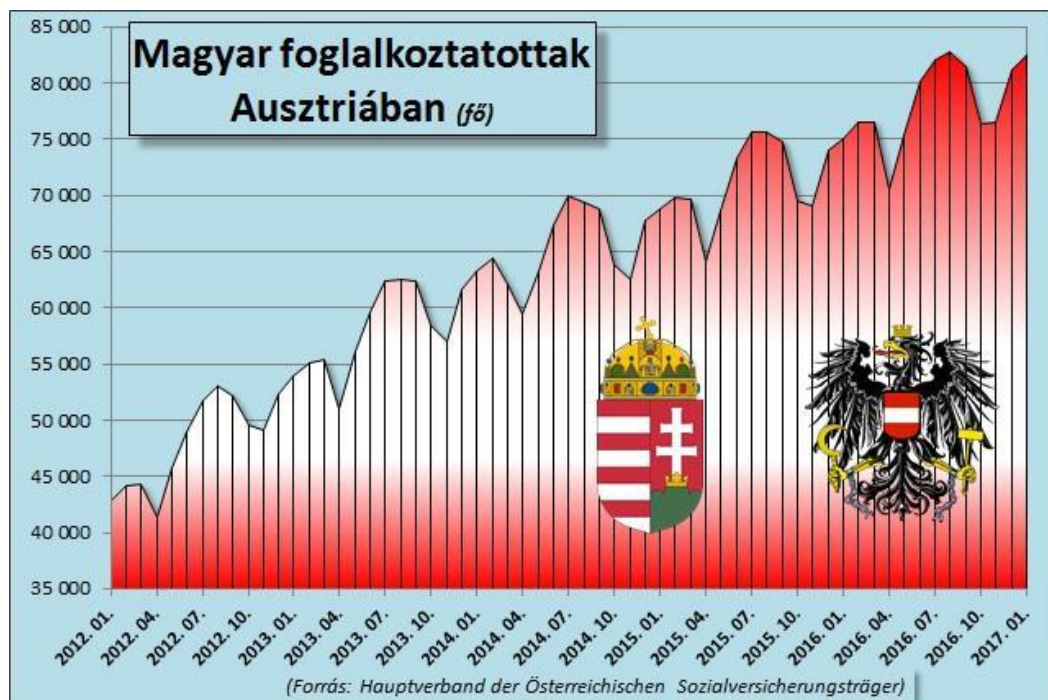
A 2000-es évek végén jelentkező gazdasági válság egész Európát érintette. „Röviddel a válság kezdete után számottevően megnőtt a kereslet a nyugat-dunántúli régióban élő mezőgazdasági idénymunkások iránt Ausztriából” - írta egy munkaügyi online oldal (I19).

Olvasható, hogy „a határon túli szőlősgazdák a tavasz közeledtével elsősorban a metszéshez értő dolgozókat keresnek, de más szezonális munkákat is ajánlanak. Munkavállalási engedélyre szükség már nincs, ám a munkavégzést a társadalombiztosításhoz be kell jelenteni és az irányadó kollektív szerződésre vonatkozó szabályokat kell követni. Feltételezhető, hogy például a mezőgazdaság terén, a várható túljelentkezés miatt esetleg lehet számítani arra, hogy lesznek munkavállalók, akik hajlandók feketén vagy olcsóbban dolgozni”. 2011-ig bizonyos korlátok mentén lehetett mezőgazdasági idénymunkavégzést vállalni náluk, amikor is az ország megnyitotta teljesen munkaerőpiacát a hazai munkavállalók előtt. 2011. május 1.-től már mindenféle külön munkavállalási engedély nélkül vállalhatnak munkát a magyarok Ausztriában, ami meg is mutatkozott a foglalkoztatottak számának növekedésében (3. ábra). Tehát megszűnt az előzetes bejelentési és engedélyezési kötelezettség, ami nagyban megkönnyíti mind a munkavállaló mind a munkaadó dolgát (I20).

Az új szabályozásban ezzel együtt súlyos jogi következményeket von maga után az idénymunkavállalás szabályainak megsértése, ami elsősorban a munkáltatót szankcionálja, ugyanis a kollektív szerződés bérszínvonala alatti bérezés, az ellenőrzés megghiúsítása, vagy a bérdokumentumok hiánya miatt a munkáltató 1000 és 50 000 euró közötti bírságra számíthat.

A munkavállalót elsősorban egészségügyi ellátástól és nyugdíjidőszakától foszthatja meg a fekete munka, és amennyiben közös megegyezés eredménye volt a sajátos munkaviszony, úgy őt is

büntethetik (I21). A munkavállaló számára a bejelentés és ezzel az adó és tb-járulékok elmaradása azt jelenti, hogy nem jogosult egészségügyi ellátásra, illetve a nyugdíjból ezek az időszakok hiányozni fognak.

3. ábra

4. A két ország viszonyai a közös munkaerőpiaci alanyok tekintetében

„A magyar idénymunkások Ausztriába tartanak, hozzánk keletről jönnek. „ írta egy cikk a Világgazdaságban (I22). A statisztákat nézve látható, hogy évente több mint 80 ezer magyar dolgozik kint, bár döntő többségük csak idényjelleggel.

Ausztria a magasabb kereseti lehetőségek miatt vonzó, amely jelentősen magasabb az idehaza meghatározott, hasonló munka terén jellemző idénybéreknél. Az elszívott munkaerő úgy tűnik, hogy eléggé vegyes, egyaránt van alacsony és magasabb végzettségű, de semmi esetre sem mondható, hogy csakis a legalacsonyabb végzettséggel rendelkező, a társadalmi létminimum alján élő személyek vállalnak a határ túl oldalán mezőgazdasági munkát. Így fordulhat elő, hogy a külföldi munkáltató a kinti bérszínvonalon akár magasabb képesítésű és tapasztalattal rendelkező munkaerőt is könnyedén találhat, és talál is.

Magyarország határmenti területeit illetően egy forrás arról írt, hogy „a növekvő hazai munkanélküliség ellenére itthon idén alig jelentkeztek nálunk alkalmi munkavállalók. Ennek elsősorban az az oka, hogy a megbízható emberek zöme sokkal több pénzért a határon túlra szegődik. Immár az sem ritka, hogy egész brigádok szerszámokkal, munkagépekkel vállalnak feladatot odaát” (I23).

A határon belül tehát ez okoz egy relatív mezőgazdasági, és érzékelhetően szakember munkaerőhiányt. Keleten az Alföldön van főleg tömeges igény napszámosokra, különösen igaz ez egyes kertészeti ágazatok terén. Sajnos azonban mivel elsősorban nem a szakképzettséggel rendelkezők érkeznek, hanem sok esetben a szomszédos ország leszakadt területei társadalmának alsó rétege, akiknek ráadásul fogalmuk sincs, hogyan kell gyümölcsöt szedni, az ültetvényeken több kárt okoznak, mint hasznot (I24).

5. Az idénymunka életmód jellegű vonatkozásai

Kozma és társai munkájukban arról írnak, hogy a napszám nem csupán sajátos termelési, fizetési mód, de életforma is, melynek több sajátossága van. Az egyik ilyen a szűkösség, mely elsősorban vagyoni és anyagi javakra vonatkozik, de jelent megfosztottságot is, és nemcsak anyagiak terén. A napszámos időszűkében is van, az időbeosztása általában sötétől sötétig is tarthat, ami igencsak változatos is lehet. A mezőgazdasági napszámos kiszolgáltatott, legtöbbször a társadalom aljáról jön.

Míg korábban az idénymunka kiegészítő jelleget kapott a munkavállaló megélhetésében, addig sokáig egyes rétegek számára sokszor ez jelentette az egyetlen hivatalos munkából származó jövedelemforrást.

Visszautalunk a közfoglalkoztatás kiterjedésére, ami a mezőgazdasági szezonális munkák munkaerőellátására hatást gyakorol, és nem az idénymunka javára, ugyanis évekig ez a fajta munka volt az éves kereset domináns része bizonyos munkaerőpiaci rétegek számára, míg mára a közfoglalkoztatás vette át szerepét, és egyre többet hallani a közmunkára történő szocializációról is, mely beavatkozás nélkül tartós torzulást okozhat a munkaerőpiacon. Ez a viszony már nem a hétköznapi értelemben vett, korrekt munkaviszonyra, hanem napszámos-gazda, kevésbé szabályozott munkaviszonyra emlékeztet, „annak minden kiszolgáltatottságával együtt”, melynek előzményei a két világháború közötti mintákat követi.

Szabados egy korábbi cikkében arra jutott, hogy ez a fajta munkavégzés még régebbre eredeztethető vissza, ugyanis a XIX. század második felétől 1948-ig tartott. „A napszámos tehát csak kevésbé szakosodott, inkább mindenféle vegyes alkalmi munkát végző bérmunkás volt. A napszámosok csoportjának lehetett hangadójuk, de nem volt bandagazdájuk, a munkaadó vagy a megbízottja tartózkodott állandóan velük. Alkalmaztatása rövid időszakokra szolgált, épp ezért általában nem vándormunkások voltak”.

Velük hasonló kategória volt tágabb értelmezésben a bizonyos észak és közép-magyarországi helyeken a munkavégzés tipikus formáinak számító vándormunkások csoportja, mivel katonás rendben, szervezett bandákban utaztak, közösségeik nem bomlottak fel (és volt bandagazdájuk). Az ilyen vándorló, csapatos munkásokat és az ahhoz kapcsolódó életformát summásnak nevezték.

A korabeli szakirodalmak, így például Mezőkövesd város monográfiája igen részletesen ír az említett életforma keserves módjáról, majd a párhuzamos ki- és elvándorlásokról, különösen az Amerikába történő kivándorlásokkal kapcsolatban. A napszámos fogalma összefoglaló jellegű értelmezésben elsősorban a nagy mezővárosok nincstelen agrárproletárjait jelentette, „célszerű szögény embörök” voltak, és a „három millió koldus” elsősorban közülük került ki.

A kereseti viszonyok tekintetében itthon Kozma és társai szerint a 2000-es években 250-300 Ft órabér alakult ki például Hajdúban és Szabolcsban, melyhez kiegészítés is sokszor járult, ugyanis a mélyszegénységben élők nemritkán mentek éhgyomorral dolgozni. Mára ez a helyzet csak valamelyest változott meg.

Egy szabolcsi mezőgazdasági kisüzemi termeléssel foglalkozó gazda ezt a következőképp látta: „Tavasszal metszések, illetve cseresznye, meggy és ősszel az alma szedésekor van nagy szükség idénymunkásra. Sajnos nehéz jó munkást találni. 500 Ft óradíjat adok nekik, kapnak ebédet, üdítő is kell, mert igénylik. Azonban a reggeli kezdés után nem sokan maradnak, velük dolgozok én is, előfordul, hogy már délben kéri valaki a pénzét, mert menne telefonkártyát venni, hiszen neki telefonálnia kell. Délutánra-estére már nyoma sincs annak, hogy itt volt vagy épp keresett volna valami pénzt”.

A magyar munkavállalók többsége olykor inkább a kevésbé megterhelő közmunkát választja.

Egy alföldi kisvárosban másfél éven át közmunkaprogramban alkalmazott férfi azt mondja: „Ha elmentem volna napszámba, ott egy-két hónapig százhusz-százhatvanezerért a belem is kidolgoztam volna. A közmunkáról meg mindenki tudja, hogy lehet beszélni a munkafelügyelővel, le lehet lépni pár órával hamarabb, és menni fuszni. Én kocsit és raktárakat takarítottam privátban, de azt egész évben, másfél évig, és így megvolt néha kétszázhuszezre is. De tudom, hogy sokan a közmunkában tényleg megelégednek azzal a rongyos havi hatvan-hetvennel. Kapják még hozzá a fűtési, lakhatási, mittudomén milyen támogatásokat, és azzal elvannak, nincs igényük többre, ezt is csak azért csinálják, mert ha nem mennek, oda az egész segély” (I25).

A HVG egyik cikke az időközben megjelent román idénymunkások létét életmód alapján közelítette meg. Az illegális munkásáradat Romániából az ország Uniós csatlakozását követően tömegével jelentkezett és már kéretlenül is jöttek a napszámosok. Ez aztán helyileg nem csupán munkaerőpiaci, de sokszor közbiztonsági és szociális problémákhoz vezetett, mivel sokan tartós ittmaradásra rendezkedtek be, sok közülük a cigány származású, és a csoportosulások, a csoportjelenségek könnyen csapnak át idegengyűlöletbe. Az idekerültek nem is igazán akarnak továbbmenni, állampolgársághoz folyamodnak, így stabilizálva a helyi viszonyokat (I26).

„A világ szeme elől elrejtett romos tanyákon, összezsúfolva élnek román vendégmunkások százai, gyerekekkel, feleségekkel, nagyszülőkkel, együtt akár több ezren. A kertgazdaság viszont összeomlana nélkülük: tavasztól őszi napszámba járnak a nagygazdákhoz, és a helyhatóság lényegében legalizálja a nagygazdák által fenntartott rabszolgaságot. Némi koszt, kvártély és 4-500 forintos órabér az áruk.” A HVG egy másik cikke arról írt, hogy „a rendszerváltás utáni olcsó munkaerő utáni igényüket több gazda úgy oldotta meg, hogy körülnézett a Homokhátságától nem messzi Romániában, főként a magyarok, mélyszegénységben lévő területeken, s hozták az edzett, fagyott földből a krumplit is felszedni hajlandó román kézierőt” (I27).

Ausztriában meglehetősen jobb a helyzet, és ez elsősorban a fizetéshez kapcsolódik. Az idénymunka, legyen az többnapos, vagy napszám „nemcsak termelési viszony, de életmód is”, mely hasonlóan alakul ott is. Az Alpokja-Online beszámolója szerint a betakarítások alkalmával tömegesen foglalkoztatnak magyar idénymunkásokat Ausztriában (I28).

„A munkavállalók szerint a morál szigorúbb, mint itthon, de a pénz kárpótolja a fáradságot.” - írja egy másik forrás. A rendes munkaidő egy másik megkérdezett szerint „reggel 7-től este 7-8-ig tartott, és bár kecsesítően magas a fizetés, mégis örülök, hogy csak két hétig tartott, és el is neveztem a munkaviszonyok miatt munkatábornak”. A jobb kereseti viszonyokhoz tehát nehezebb munka társul, nem feltétlenül jellemző a letelepedés, hanem csak az ingázás. Feltételezhetően ebben az esetben a külföldön idénymunkát vállalók elsősorban „csak egy anyagi alapot szeretnének megteremteni maguknak, amiből itthon majd el tudnak indulni a nagybetűs életbe” (I29).

Ausztriának a magyar határhoz közeli, burgenlandi gazdaságaiban például átlagosan 8 eurót, vagyis nagyjából 2.500 forintot kap, aki egy gyümölcsösben dolgozik (óránként). Tirolban 12 eurót, vagyis 3.800 forintot is meg lehet keresni ugyanennyi idő alatt. Előbbi húsz-, utóbbi harmincezer forint egy nap, ha csak 8 órát számol az ember. Ami heti egy pihenőnappal számolva havonta már 520–780 ezer, egy három hónapos idény alatt 1,6–2,2 millió forintot jelent.

Szemben az idehaza ugyanennyi idő alatt jó esetben megkereshető nagyjából 600–700 ezer forinttal. S utóbbiból sokszor lejön a szállás és a meleg étel ára, vagyis előfordul, hogy csak félmillió forint a végösszeg. Ami viszont már három-négyszeres differencia, cseppet sem mellékesen az osztrákoknál a nyolc óra egy perccel sem több, illetve, ha többet vár el a munkáltató, pluszban ki is fizeti (I30).

„Soha nem kerestem annyit, mint odakinn, Nyugaton!” – mondja egy asszony arra a kérdésre, mit tapasztalt idénymunkásként. Ausztriában, mint mondja, előfordult, hogy naponta 50 eurót keresett két évvel ezelőtt akkor, amikor itthon még alig adtak 5-600 forintot óránként, vagyis (az akkori euró-forint-árfolyamon számolva) a négyszeresét annak, amit itthon keresett volna. „Mivel szállást is adtak és napi egyszeri könnyű étkezést, hatalmasat spóroltam: majd’ háromszázetret hazahoztam hó végén! Nem hajtottak minket, de nagyon emberszámba se néztek. Mondjuk, egyszer voltam itthon is napszámban, azon kívül, hogy itt nem volt honvágyam, a bánásmód itt se volt nagyon más: éreztették, hogy csak egy gép vagyok, akiből minél többet kell kipréselni” (I31).

Összegzés

Az itthoni napszámos munkának történelmi hagyományai vannak, ami legalább a XIX. század második felére nyúlik vissza. A napszámoslét és életmód között történelmileg is szoros összefüggés van, mely itthon az ország keleti részén ma is megfigyelhető. A napszámosok és idénymunkások alkalmazása ezzel együtt itthon és a környező országokban szükségeltette a rá vonatkozó jogi környezet megteremtését, mely itthon általánosabb volt, másutt speciálisabb.

A munkavégzés jellege és a szegénység sok esetben összefügg, és itt újra is termelődik, valamint az alacsony iskolai végzettség és a szegénység is összefügg, melyet a bevándorló romániai vendégmunkások helyzete megerősít.

A nyugati határ közelében már más a helyzet, javarészt az ingázás jellemző, és a nagyságrendileg jobb fizetések miatt egyrészt a nyugati határon belül relatíve munkaerőhiány képződik, másrészt a határon túlra ingázó magyar munkavállaló tekintetében az életmód a magasabb fizetés és a helyi hozzáállás miatt vélhetően jobb.

Az a magyar munkavállaló, aki két kezével akar az agráriumban dolgozni, és ezzel jó pénzt keresni, előbb-utóbb nyugatra megy, ami végül a magyar mezőgazdaságnak okoz gondot, ugyanis így épp a kétkezi munkásainak a legjobb rétegét veszíti el.

Hivatkozások

- [1] Bácsné Bába Éva (2012): Változásmenedzsmenthez kapcsolódó reakció idő vizsgálatok. In: Virtuális Intézet Közép-Európa kutatására Közleményei IV. évf. 2. szám (No.8.) A-sorozat 1. Gazdálkodás- és szervezéstudományi tematikus szám. Szeged, 66-74. old.
- [2] Balázs-Földi Emese-Dajnoki Krisztina (2016): A fogyatékos és megváltozott munkaképességű személyek munkaerő-piaci részvételét befolyásoló jellemzők. Taylor: Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Folyóirat: A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására Közleményei. 2016/4. szám:(No25) pp. 145-154. (2016)
- [3] Elekházy Nóra (2008): A mezőgazdasági idénymunkások foglalkoztatása-elemzés. Képviselői Kutatószolgálat, Bp.
- [4] Gergely Éva-Pierog Anita (2016): Motivációs tényezők feltárása civil és profitorientált szervezeteknél. Gradus VOL 3 Spring:(No. 1) 368-373.old.
- [5] Hajós László (szerk.)(1993): Mezőgazdasági alapismeretek. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Bp.
- [6] Juhász Csilla-Vántus András (2012): Humán erőforrások elvárás vizsgálata különböző ágazatokban. Közép-Európai közelmények 18-19. 225-240.old.
- [7] Máté Domicián (2014): The Impact of Labour Market Institutions on Productivity in a Sectoral Approach. ANNALS OF THE UNIVERSITY OF ORADEA ECONOMIC SCIENCE 23:(1).359-368.old.
- [8] Őrszigethy Erzsébet (1995): Birsalmasajt - Magyarország felfedezése. Sík Kiadó, Budapest. 16-19. p
- [9] Pierog Anita-Vörös Péter-Dajnoki Krisztina (2014): Civil szervezetek megítélése a munkaerőpiac tükrében. ACTA SCIENTIARUM SOCIALIUM 17:(40) 111-120.old.
- [10] Sárközy Zoltán-Sándor István (1975): Mezőkövesd város monográfiája. Mezőkövesd, 363-509 p.
- [11] Szabados György Norbert (2008): Idénymunka csoportosan-merre tovább? Humánpolitikai szemle XIX.évfolyam.7-8.szám, 11-18.p

Internetes források:

- I1: <http://www.hirado.hu/2014/02/17/megharomszorozodott-a-a-bejelentett-alkalmi-es-idenymunkasok-szama/> (2014.12.03)
- I2: https://www.agrarszektor.hu/agrarvidek/egyre_nepszerubb_a_mezogazdasag_magyarorszagon.6281.html (2015.08.09)

- I3: <http://www.hirado.hu/2017/01/30/rekordevet-zart-a-mezogazdasag/>(2017. 02.10)
- I4: <http://www.vg.hu/vallalatok/mezogazdasag/hianycikk-az-idenymunkas-474562>
(2017.02.05)
- I5: <http://24.hu/belfold/2013/05/28/todul-a-magyar-ausztriaba-de-csak-idenymunka-kell/>
(2013.05.28)
- I6: <http://gyor.hir24.hu/gyor/2012/12/10/a-gyori-fiatalok-kulfoldon-tervezik-a-megelhetest/>(2014.11.22)
- I7: http://amunkajoga.blog.hu/2014/07/14/amit_idenymunkarol_tudni_kell#_more6506711
(2014.11.20)
- I8: http://www.fts.hu/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=236 (2014.11.20)
- I9: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8875>(2014.11.20)
- I10: http://hvg.hu/karrier/20100609_idenymunka_szezonalis_munka/(2014.11.20)
- I11: <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/3-2046.html> (2014.12.10)
- I12: <http://www.tanczosbarna.ro/index.php/hu/aktualis/konnyebb-lesz-a-napszamosok-alkalmazasa/>(2014.12.05)
- I13: <http://www.vg.hu/kozelet/idenymunka-az-utolso-lehetoseg-407895> (2014.10.04)
- I14: <http://kozoglalkoztataskormany.hu/idenymunka-vagy-kozoglalkoztataskormany> (2017.01.31)
- I15: <http://2010-2014.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/foglalkoztataspolitikaert-elelos-allamtitkarsag/hirek/megharomszorozodott-a-a-bejelentett-alkalmi-es-idenymunkasok-szama> (2014.02.18)
- I16: <http://kozoglalkoztataskormany.hu/idenymunka-vagy-kozoglalkoztataskormany> (2016.12.11)
- I17: <http://www.hirado.hu/2016/12/13/tobb-kozoglalkoztatottat-lesz-idenymunkas/>
(2017.01.15)
- I18: http://hvg.hu/karrier/20100609_idenymunka_szezonalis_munka/ (2014.11.10)
- I19: <http://rhea.jobpilot.hu/palyacsucs/index.php/hirek/3514-toebb-az-idenymunka-ausztriaban.html>(2014.11.20)
- I20: <http://sielok.hu/rovat/munka/cikk/szezonalis-munkavallalas-ausztria/> (2016.10.30)
- I21: http://www.kisalfold.hu/gyori_hirek/magyarinvazio_ausztriaban_majus1-en_megnyilik_az_osztrak_munkaeropiac/2215142/ (2014.11.21)
- I22: <http://www.vg.hu/kozelet/idenymunka-az-utolso-lehetoseg-407895>(2014.11.20)
- I23: http://index.hu/gazdasag/magyar/2009/04/22/kulfoldon_lesz_napszamos_a_munka_nelkuli_magyar/ (2014.11.22)
- I24: http://hvg.hu/vallalat_vezeto/20160727_kozmunka_idenymunka_szakemberhiany (2017. 02. 20)

- I25: <http://m.magyarnarancs.hu/kismagyarorszag/alig-talalnak-a-magyar-gazdak-idenymunkast-a-kozmu nka-es-az-unio-miatt-99120> (2017. 02. 20)
- I26: [http://hvg.hu/itthon/20140416_morahalom_vendegmunkasok_riport/#\(2014.11.22\)](http://hvg.hu/itthon/20140416_morahalom_vendegmunkasok_riport/#(2014.11.22))
- I27: [http://hvg.hu/itthon/20140416_morahalom_vendegmunkasok_riport/#\(2014.12.03.\)](http://hvg.hu/itthon/20140416_morahalom_vendegmunkasok_riport/#(2014.12.03.))
- I28: [http://www.alon.hu/node/8712\(2014.11.22\)](http://www.alon.hu/node/8712(2014.11.22))
- I29: [http://gyor.hir24.hu/gyor/2013/05/28/todul-a-magyar-ausztriaba-de-csak-idenymunka-kell/\(2014.12.03.\)](http://gyor.hir24.hu/gyor/2013/05/28/todul-a-magyar-ausztriaba-de-csak-idenymunka-kell/(2014.12.03.))
- I30: <http://agromonitor.hu/2119-idenymunka-nyugaton-harom-honap-alatt-1-1-5-millioval-tobb-a-kereset.Html> (2016.09.02)
- I31: <http://m.magyarnarancs.hu/kismagyarorszag/alig-talalnak-a-magyar-gazdak-idenymunkast-a-kozmun ka-es-az-unio-miatt-99120> (2017. 02. 20)